

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

کتاب معلّم
(راهنمای تدریس)

فارسی

اوّل دبستان

وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

برنامه‌ریزی محتوا و نظارت بر تألیف : دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی

نام کتاب : کتاب معلم فارسی اول دبستان - ۵۱

مؤلفان : دکتر فریدون اکبری شلرده، دکتر حسن ذوالفقاری، دکتر محمد رضا سنگری، عبدالرحمان صفاریور، غلامرضا عمرانی،

گلزار فرهادی و دکتر حسین قاسم‌پور مقدم

ناظر : حمیدرضا شرف‌بیانی

ویراستار : دکتر حسن ستایش

آماده‌سازی و نظارت بر چاپ و توزیع : اداره کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی

مدیر امور فنی و چاپ : سید احمد حسینی

صفحه‌آرا : زهره بهشتی شیرازی

حروفچین : فاطمه محسنی

مصحح : فاطمه صغری ذوالفقاری، رعنا فرج‌زاده‌دروئی

امور آماده‌سازی خبر : زینت بهشتی شیرازی

امور فنی رایانه‌ای : حمید نابت‌کلاچاهی، مریم دهقان‌زاده

ناشر : اداره کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی

تهران : خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)

تلفن : ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹ ، دورنگار : ۸۸۳۰۹۲۶۶ ، کد پستی : ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹

وبسایت : www.chap.sch.ir

چاپخانه : شرکت افست «سهامی عام» (www.Offset.ir)

سال انتشار و نوبت چاپ : چاپ اول ۱۳۹۱

حقوق چاپ محفوظ است.

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۰۵-۲۰۰۸-۶ - ISBN 978-964-05-2008-6

فهرست

مقدمه

- ۱ بخش اول : ساختار و محتوای فارسی اول دبستان
- ۲ – آشنایی با ساختار کتاب فارسی اول
- ۱۴ – ساختار کتاب کار فارسی اول
- ۱۷ – موضوعات اساسی برنامه درسی فارسی
- ۲۵ – اهداف کلی آموزش زبان فارسی در سال اول ابتدایی
- ۲۸ – اهداف کلی بخش نگاره‌ها
- ۳۰ – روش تدریس نگاره‌ها
- ۳۲ – اهداف کلی بخش نشانه‌های ۱ و ۲
- ۳۳ بخش دوم : آموزش نگاره‌ها
- ۳۴ – نگاره یک : به خانه ما خوش آمدی
- ۴۸ – نگاره دو : بچه‌ها، آماده
- ۵۲ – نگاره سه : یک، دو و سه، راه مدرسه
- ۵۶ – نگاره چهار : به مدرسه رسیدیم
- ۵۹ – نگاره پنج : از کلاس ما چه خبر؟
- ۶۱ – نگاره شش : بازی، بازی، تماشا
- ۶۳ – نگاره هفت : به به، چه روستایی!
- ۶۶ – نگاره هشت : چه دنیای قشنگی!
- ۶۸ – نگاره نه : در مسجد محله
- ۷۱ – نگاره ده : نوروز در خانه ما
- ۷۵ بخش سوم : آموزش نشانه‌ها (یک)
- ۷۸ درس اول : آب – باران : آ – ب

- ۹۴ درس دوم : ابر - باد : آ - د
- ۹۶ درس سوم : مدرسه - کلاس : م - س
- ۹۸ درس چهارم : توت - تاب : او - و - ت
- ۱۰۰ درس پنجم : مادر - نان : ر - ن
- ۱۰۲ درس ششم : ایران - سرباز : ای - ی - ای - ز
- ۱۰۴ درس هفتم : استخر - گوش شنوا : ا - ه - ه - ش
- ۱۱۱ درس هشتم : دریا - اردک : ی - ا
- ۱۱۳ درس نهم : لک لک - ورزش : ک - و
- ۱۱۵ درس دهم : پرواز - جنگل : پ - گ
- ۱۱۷ درس یازدهم : روز برفی - درخت : ف - خ
- ۱۱۹ درس دوازدهم : همکاری - گل : ق - ل
- ۱۲۱ درس سیزدهم : نارنج و برنج - خروس خوش آواز : ج - ا استشنا
- ۱۲۳ درس چهاردهم : مهتاب - چشمه و چراگاه : ه - ه - چ
- ۱۲۵ درس پانزدهم : زاله و منیژه - کتابخوانی : ژ - خا - خا
- ۱۲۷ - روان خوانی
- ۱۲۹ بخش چهارم : آموزش نشانه‌ها (دو)
- ۱۳۰ درس شانزدهم : در بازار : -
- ۱۳۶ درس هفدهم : صدای موج - سفر دلپذیر : ص - ص - ذ
- ۱۳۹ درس هجدهم : علی و معصومه - مثل خورشید : ع - ع - ع - ث
- ۱۴۷ درس نوزدهم : حلزون : ح - ح
- ۱۵۰ درس بیستم : رضا - خاطرات انقلاب : ض - ض - ط
- ۱۵۳ درس بیست و یکم : لاک پشت و مرغابی‌ها - درس آزاد : غ - غ - غ
- ۱۵۵ درس بیست و دوم : پیامبر مهربان : ظ
- ۱۵۷ - روان خوانی
- ۱۵۹ - پیوست : گزارشی از چگونگی طراحی و اجرای خط تحریری آموزان
- ۱۶۸ - کتاب نامه

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مقدمه

پروردگار مهربان را سپاس می‌گوییم که در پی جهش به سوی تحوّل بنیادین و تغییر نگرش‌ها در قلمرو آموزش و پرورش، توانسته‌ایم با تکیه بر مبانی تعلیم و تربیت اسلامی و نیز توجه به چهارچوب برنامه‌دستی ملی، به بازنگری برنامه‌دستی فارسی و بازتولید محتوای درس فارسی بپردازیم و کار تهیه، سازماندهی و طراحی ساختار و محتوای کتاب درسی و دیگر مواد و کارافزارهای آموزشی را به فرجام برسانیم. امید است آموزش این برنامه، سبب شکوفایی استعدادهای نوآموزان و رشد و بهبود فرایند آموزش عمومی در میهن اسلامی گردد.

زبان فارسی نه تنها میراث ارجمند گذشته و نگاهبان وحدت و رمز هویت ملی ماست، بلکه تکیه‌گاه رشد و شکوفایی فرهنگ و ارزش‌ها نیز هست. بنابراین برنامه‌دستی زبان‌آموزی، بزرگ‌ترین و مهم‌ترین نقش را در این زمینه برعهده دارد.

در نتیجه مادر و یاور همه‌دروس نیز هست، به بیان دیگر، یادگیری درس‌هایی چون ریاضی، دینی، علوم و ... بدون توجه به «مادر درس» فارسی ممکن نیست.

برنامه‌دستی زبان‌آموزی دوره دبستان و به‌طور خاص، فارسی «بخوانیم و بنویسیم» پایه‌اول، حدود یک دهه در چرخه آموزش رسمی کشور حضور داشت؛ اینک بر بنیاد یافته‌ها و اندوخته‌های کارشناسان و تجربه‌های علمی و آموزشی همکاران و صاحب‌نظران تعلیم و تربیت سراسر ایران عزیز، فرصت تولّد دوباره یافت؛ به همین سبب از فرصت فرخنده فراهم آمده، استقبال کردیم و کوشیدیم با بهره‌گیری از دیدگاه‌های مختلف و کاربست نیکوترین آنها، در همه عناصر ساختاری و محتوایی برنامه، بازنگری و اصلاحات و تغییرات بایسته صورت گیرد.

توجه به نیازهای کودکان عزیز و رعایت واژگان پایه زبان‌آموزان متناسب با میزان درک و دریافت آنان و نیز درخواست‌های آموزگاران گرامی، در تمام فراز و فرودهای این تغییرات، پیش‌روی ما بوده است.

برای کمک به فرایند یاددهی - یادگیری و بهبود آموزش و بهره‌وری نیکوتر، توجه شما همکاران ارجمند را به نکات زیر، جلب می‌کنیم:

۱- محتوای برنامه‌دستی زبان‌آموزی دوره دبستان، با توجه به مهارت‌های زبان، در دو پهنه سازماندهی شده است:

الف) کتاب فارسی (مهارت خواندن)

ب) کتاب کار فارسی (مهارت نوشتن)

کتاب مهارت خواندن در آموزش بر روش بیکره‌نگر (کلی) و کتاب مهارت نوشتن، بر روش سازه‌نگر (جزئی) تأکید دارد، اما با توجه به نگاه تلفیقی، در مراحل از آموزش به فراخور محتوا، به هر دو روش توجه شده است.

۲- این برنامه، بر پایه مهارت‌های گفتاری (گوش دادن، سخن گفتن، خواندن، تفکر و استدلال) و مهارت‌های نوشتاری (دست‌ورزی، رونویسی، کلمه‌نویسی، بندنویسی و املا و ...) سازماندهی شده است.

۳- کتاب فارس مهارت خواندن، با نگاره آغاز شده است؛ این بدان معناست که گام نخست در آموزش زبان، پرورش سواد بصری به همراه رشد سواد شنیداری است که با دست‌ورزی‌هایی همراه شده است. در پی تقویت چشم و گوش و ماهیچه‌های دست و رشد توانایی‌های فراگیران، آموزش نشانه‌های خطی زبان آغاز می‌شود. دانش‌آموزان پس از آشنایی با شکل نوشتاری نشانه‌ها و کلمه‌ها، در کتاب کار از نمونه‌تحریری آنها، بازنویسی و نمونه‌برداری می‌کنند. برای پویاتر کردن آموزش و ژرفابخشی و تثبیت آموخته‌ها توصیه می‌شود از روش‌های فعال، مشارکتی و همیاری و ... استفاده شود تا دانش‌آموزان، برای شکوفایی تفکر و پرورش استعداد‌های خود در جریان یاددهی - یادگیری، نقش اثربخش‌تری داشته باشند.

۴- برای تقویت خوانانویسی و خوش‌خطی دانش‌آموزان، در سازماندهی محتوا، سه نوع خط به کار گرفته شده است:

الف) خطِ نسخ، چاپی یا خطِ خوانداری که سرمشق خواندن شاگردان است و همان خطی است که معمولاً همه کتاب‌های کودکان به آن خط نوشته و چاپ می‌شود. این خط برای کمک به خواندن درست، سریع و روان استفاده شده است.

ب) خطِ نوشتاری که سرمشق نوشتن دانش‌آموزان است و خطی است که متن درس‌ها با آن نوشته شده است. مبنای بهره‌گیری از خطِ نوشتاری یا تحریری، مشق نظری، دست‌ورزی و تمرین عملی دانش‌آموزان است، این کار با الگوپذیری از روی کتاب و تمرین و تکرار میسر می‌شود.

پ) خط نستعلیق ساده یا شبه نستعلیق که برای پرورش سواد بصری و حس زیبایی‌شناسی و با هدف آشنایی با جلوه‌های از هنر ایرانی - اسلامی، فقط در بخش «باهم بخوانیم» به کار گرفته شده است.

۵- برای آشنایی دانش‌آموزان عزیز با خطِ خوش و زیبانویسی و پرورش سواد دیداری، برخی از واژه‌ها در متن درس (بخش سوم)، به هر دو شکل (خطِ خواندن و خطِ نوشتن)، نوشته شده است؛ مانند: فجر و فجر. لازم است آموزگاران در آموزش، به این دو شکل نوشتاری اشاره کنند، اما در ارزشیابی درس املا، آنچه باید مورد توجه باشد، درست نویسی شکل املائی کلمات است، نه نوع خط آنها، بنابراین، املائی کلمه فتح و فتح هر دو صحیح است.

۶- یکی از درس‌های کتاب، «درس آزاد» است. تهیه محتوای مناسب برای این درس، به عهده معلم‌ان محترم و دانش‌آموزان عزیز گذاشته شده است تا با توجه به نیازهای منطقه‌ای، ضرورت‌های فرهنگی و آداب و رسوم محلی به تولید آن بپردازند. در اینجا رعایت عناصر ساختاری درس و هماهنگی با دیگر درس‌ها، لازم است.

۷- در پایان بخش دوم و سوم کتاب فارسی، متن‌هایی به نام «روان‌خوانی» آمده است. در تهیه و تدوین و گزینش این متن‌ها به میزان پیشرفت زبان‌آموزی دانش‌آموزان، توجه بیشتری شده است؛ از این رو، تکرار و تمرین در خوانش این متن‌ها، به رشد مهارت خواندن و پرورش توانایی درک آنان کمک خواهد کرد.

۸- برای ایجاد هماهنگی بیشتر در زمینه خوانش صحیح اشعار و متن‌های کتاب به زبان فارسی معیار، لوح فشرده «کتاب گویا»، آماده شده است، بهره‌گیری از این ابزار، سبب تقویت قوه شنیداری و پرورش ذوق

و ایجاد تنوع و نشاط در فراگیران خواهد شد.

۹- ارزشیابی توصیفی، فرصت مناسبی را برای شناسایی دقیق توانایی و استعداد های فراگیران فراهم می‌آورد. برای بهره‌گیری کارا تر از این شیوه، لازم است از آغاز سال، ابزارهای مناسب، همچون آزمون‌های عملکردی، کارپوشه‌ها و سیاهه رفتار تهیه گردد تا بازخوردهای توصیفی، به هنگام و به جایگاه، ثبت و ارائه گردد.

۱۰- با توجه به این که سازماندهی محتوایی و برنامه‌ریزی آموزش زبان، بر بنیاد نیازهای دانش‌آموزان و قابلیت ذهنی و توانایی زبانی آنان و با تکیه بر مبانی علمی و تجربه کارشناسانه، صورت پذیرفته است، لازم است آموزگاران گرامی و اولیای محترم مدارس به کتاب درسی و رعایت برنامه آن، پایبند باشند و از تحمیل کتاب‌های کمک درسی به فرزندان عزیز، خودداری فرمایند.

۱۱- برای گسترش فرهنگ مطالعه و پرورش روحیه کتاب‌خوانی، به معلمان عزیز، توصیه می‌شود به گونه‌ای برنامه‌ریزی کنند که در هر فعالیت «کتاب‌خوانی» یک کتاب مناسب با این گروه سنی، در کلاس خوانده شود.

۱۲- جمله‌های کوتاه، گویا و پرمایه که در پیشانی بخش‌های کتاب فارسی گنجانده شده است، اگرچه با زبان‌آموزی، پیوندی مستقیم ندارد اما از دید محتوایی کاملاً با آموزه‌های فرهنگی - تربیتی و اهداف آموزشی کتاب، درآمیخته و آگاهانه انتخاب شده‌اند؛ بنابراین، لازم است آموزگاران محترم با درنگ بر سر آن عبارات، زمینه گفت‌وگوی دانش‌آموزان را نیز فراهم آورند.

۱۳- برنامه زمان‌بندی آموزش این کتاب، فقط برای هماهنگی بیشتر و ایجاد هم‌نوایی در جریان آموزش عمومی کشور، تهیه و تدوین شده است و جنبه پیشنهادی دارد، به همین سبب در مناطق مختلف، با توجه به شرایط آب و هوایی و بافت اقلیمی، به تشخیص کارشناسان آموزش ابتدایی استان‌ها، قابل انعطاف و تغییرپذیر است.

برنامه پیشنهادی زمان‌بندی آموزش کتاب فارسی

ماه	هفته	هفته اول	هفته دوم	هفته سوم	هفته چهارم
مهر	نگاره ۱-۲	نگاره ۳-۴	نگاره ۵-۶-۷	نگاره ۸-۹-۱۰	
آبان	درس ۱ آ-ب-ب	درس ۲ ا-د	درس ۳ م-س-س	درس ۴ او-ت-ت	
آذر	درس ۵ ر-ن-ن	درس ۶ ای-ی-ای-ز	درس ۷ ا-ه-ه-ش-ش	درس ۸ ی-ا-ا-ا	
دی	درس ۹ ک-ک-و	درس ۱۰ پ-پ-گ-گ	درس ۱۱ ف-ف-خ-خ	درس ۱۲ ق-ق-ل-ل	

روان‌خوانی	درس ۱۵ ژ - خوا	درس ۱۴ ه - ه - ه - چ - ج	درس ۱۳ ج - ج - ا استثنا	بهمن
درس ۱۹ ح - ح	درس ۱۸ ع - ع - ع - ث - ث	درس ۱۷ ص - ص - ذ	درس ۱۶ تشدید	اسفند
درس ۲۱ غ - غ - غ - درس آزاد	درس ۲۰ ض - ض - ط	-	-	فروردین
مرور و تمرین	مرور و تمرین	روان‌خوانی	درس ۲۲ ظ	اردیبهشت

کتاب درسی، سند رسمی، معتبر و محوری آموزش و پرورش است که در کنار دیگر ابزار و امکانات که به آن «کارافزارهای آموزشی یا بسته آموزشی» می‌گوییم، با محتوایی برنامه‌ریزی شده و هدفمند در چرخه آموزشی قرار می‌گیرد. کتاب فارسی از کتاب‌های اساسی دوره ابتدایی است که باید ایفاگر نقش‌ها و فعالیت‌های گوناگون برای تحقق اهداف زبان‌آموزی اهداف ارزشی و نگرشی، نگارشی، املائی، ادبی و مهارت‌های زندگی باشد تا دانش‌آموز را برای زیستن متعالی و شناخت درست و دقیق زبان و فرهنگ و ادبیات آماده کند.

کتاب معلم یا راهنمای آموزش که اکنون پیش روی شماست، بر پایه ساختار کتاب فارسی سازماندهی شده است؛ به همین روی، چهار بخش دارد:

— بخش اول، ساختار و محتوای فارسی اول؛

— بخش دوم، آموزش نگاره‌ها؛

— بخش سوم، آموزش نشانه‌های یک؛

— بخش چهارم، آموزش نشانه‌های دو؛

توجه: پیش‌نیاز مطالعه، درک و دریافت درست محتوای این کتاب، کتاب «راهنمای آموزش زبان فارسی در دوره ابتدایی» یا «روش‌شناسی آموزش زبان فارسی» است که همزمان با این اثر، تولید و چاپ شده است، بنابراین، لازم است همکاران گرامی ابتدا آن را تهیه و به دقت مطالعه فرمایند.

بازخوانی، نقد و پیشنهادهای ارزنده شما در بهبود و اعتلای کتاب درسی و راهنمای آن می‌تواند مؤثر باشد و تردیدی نداریم که با هم‌فکری و بهره‌گیری از نقد و نظر شما، راهی روشن‌تر و هموارتر پیش‌رو خواهیم داشت، چشم به راه پیشنهادهای شما هستیم.

گروه زبان و ادبیات فارسی

دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی

literature – dept. talif. sch. ir: نشانی پایگاه رایانه‌ای